

Hoog. Gen. Wm G. A. Snellbent.

Acc^o 607 U

Die Nordfriesische Sprache nach de Moringer Mundart zur Vergleichung mit den verwanten Sprachen und Mundarten, von Bende Bendsen, Privallehrer in Arröskjöbing. Herausgegeben von Dr. M. de Vries, Professor der Niederländischen Sprache, Literatur und Geschichte an der Universität zu Leiden. Mitglied der Königlich-Niederländischen Academie der Wissenschaften u. s. w. Leiden, E. J. Brill. 1860.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat van de tweeduizend boeken, welke wij uitgeven, de nakomelingen nauwelijks één der moeite van het op te rapen waardig zullen keuren, dan is 't eene groote lofspraak, wanneer ik zeg: "dit boek van Bendsen zal blijven; het zal blijven, zoolang de Friesche dialekten een deel der Germaansche taalstudie blijven." Het onderwerp is nieuw. De tongval van het Sleeswijksche dorp Rizum, waar dit boek uitsluitend aan gewijd is, was ons ten eenenmale onbekend, en van geen der andere tongvallen van het Noordfriesch bezaten wij eene spraakkunst. Wij dienen ook wel in het oog te houden, dat de schrijver een onbezoldigd schoolmeester is, die zijne snipperuren, in het midden van zijn huisgezin en woelende kinderen, aan dezen arbeid besteden moest; omstandigheden, juist niet zeer geëigend om de voltooiing van een zuiver grammaticaal werk te bevorderen, hetwelk 480 digt gedrukte bladzijden in groot 8° telt. Scherpheid in het beoordeelen, gewoonlijk het uitvloeisel van oppervlakkigheid en pedanterie, zou hier bovendien onregtvaardig en onedelmoedig zijn, en ik zal dus trachten de ronde uiting mijner gevoelens te paren aan de erkenning en achting, welke alle beoefenaren der Friesche taal aan den onvermoeiden Bendsen schuldig zijn.

De Hooggeleerde Heer de Vries neemt in de Voorrede (xviii) drie hoofddialekten van het Friesch aan, en drukt den wensch uit, dat elk dier tongvallen eene eenparige spelling en alzoo eene vaststaande type aannam. Dit nu is mijns inziens eene onmogelijkheid, zoolang de verschillende tongvallen, die in ieder der drie hoofdsor-ten heerschen, niet tot éénen enkelen tongval zijn zaamgesmolten. Dezelfde spelling onderstelt dezelfde taal, hetzelfde woord; gelijk dit plaats heeft in de boekentalen van Europa, die voor ieder in het openbaar schrijvende of sprekende het geijkte en eenige uitdrukkingsmiddel zijn. Zoo heeft men het Fransch, het Engelsch, het Hollandsch, het Hoogduitsch; talen, die in den oorsprong bijzon-

dere dialecten waren, doch door geschiedkundige en andere oorzaken tot algemeene boekentaal des lands verheven zijn. Het is geheel de vraag niet, of die talen conventioneel en bedorven, of op de wetten van het nationale taalinstinct gegrond en dus gaaf zijn? De woorden, de vormen der woorden zijn in die talen één en dezelfde; zij zijn met algemeene stemmen geijkt en aangenomen, en evenzeer is men het na vele dobberingen over de spelling der woorden eens geworden. Het is ook weder geheel de vraag niet, of die spelling goed is, en hoewel het aan de taalkenners vrijgelaten zij, om er zoo vele aanmerkingen op te maken als zij verkiezen, kan dit nooit geschieden om eene revolutie in de spelling te brengen. Het zijn conventionele spellingen, bij welke nooit een grondbeginsel heeft voorgezeten, en wanneer slechts één klankteeken van zijne plaats gerukt is en daarvoor een ander in de plaats gesteld, gelijk bij ons *oe* voor *u*, dan is het gansche systema in de war, en men kan de eene onregelmatigheid niet bezweren zonder er twee anderen voor te doen opdagen. Voltaire, die van de betrekking der taal op onze klanktekens zooveel begrip had als de inktpot, waar hij zijne pen in stipte, heeft de laatste hand gelegd aan de verwarring der Fransche spelwijze, en dat heeft hij kunnen doen door zijn onbeperkt gezag als schrijver; doch de Franschen zouden zich thans eene dergelijke verknoeijng hunner spelling niet op de mouw laten spelden, al ware de man, die haar voorstelde, nog tienmaal grooter dan Voltaire.

Ik ben het dus volkomen met den Hooggeleerden Heer de Vries eens: de algemeen gevestigde taal des lands moet zooveel mogelijk dezelfde algemeene spelling hebben; maar hoe dit mogelijk zij met drie en meer levende dialecten, die uit elkander loopen, is mij een raadsel. Nevens het Fransch en Engelsch bestaan in beide landen nog een aantal dialecten; wie zal verdedigen, dat die op dezelfde wijze gespeld moeten worden? Wie heeft in Griekenland ooit voorgesteld om de Dorische en Iönische vormen van hetzelfde woord tot denzelfden vorm terug te brengen en dan met dezelfde letters te spellen? Ik weet wel, de spelmeesters bepalen eerst den vorm des woords en dan spellen zij; zoo doet Walker dikwerf in het Engelsch en zoo deed de brave Siegenbeek ook somtijds in het Hollandsch; doch het bepalen van den vorm des woords is niet het werk van den spelmeester, die de woorden moet vinden en niet maken. Het is niet aan hem, om te bepalen, of wij *daarteboven* of *daarenboven*, *werd* of *wierd*, *komt* of *kooft* zullen zeggen. Hij mag twee of drie vormen van hetzelfde woord niet tot één brengen. Die vormen daar zijnde, laat hij ze staan, en hij heeft alleen te bepalen hoe zij gespeld moeten worden. Zelfs de conventionele taal moet blij-

ven leven en mag in de zwachtels der spelling nooit tot mummi worden.

De dialecten nu van het Noord-Friesch loopen, volgens het getuigenis van Bendsen zelven, zoover uit elkander, dat sommige eilanders en de bewoners der overleggende kust elkander niet verstaan. Het dialect van Rizum verschilt zooveel van 't dialect, waar Outzen steeds zijn eerste woord uit neemt, dat men zelden een woord van Rizum, gelijk het door Bendsen gespeld wordt, bij hem na kan slaan. Ik vraag, hoe is 't mogelijk, die dialecten onder één en dezelfde spelling te vertoonen, zonder ze allen te verstikken op ééne na? En zij zijn elkander zoo goed gewogen, dat geene zich de meerderheid boven al de anderen kan aanmatigen. Anders is het in ons Friesland gelegen. Daar is eene groote en magtige kern, die zich over geheel het platte land van het gewest uitbreidt, en aan welks randen de dialecten van Hindeloopen en Schiermonnikoog zich als kleine uitzonderingen vertoonen. Er zijn wel kleine proeven van Hindeloopersch en Schiermonnikoogs gegeven, doch wat Gijsbert Japix, en allen die na hem volgden, geschreven hebben, is in het land-Friesch, en het is de vraag, hoe deze tongval gespeld wordt? De Hooggeleerde Heer de Vries zegt in zijne Voorrede (xviii) dat "hier noch zwei Systeme einander gegenüber stehen, deren eines sich "an die niederländische Rechtschreibung anschmiegt, das andere "sich streng auf das altfriesische zu stützen sucht." Men zegt wel eens: *qui bene distinguit bene docet*, en dat, dunkt mij, zal hier wel te pas komen. De eerste spelling, waar hier van gesproken wordt, is van mij, en wanneer men beweert, dat die zich der Nederlandsche spelling aansluit, is het waar wanneer men de Nederlandsche spelling van de vertalers des Staten-Bijbels in hare hoofdtrekken bedoelt; doch geenszins de thans gevestigde Nederlandsche spelling, voor wier beginselloosheid en onkunde ik mij zorgvuldig heb pogen te wachten. Mijne spelling is evenwel geene critische spelling; het is een compromis tusschen de spelling van Gijsbert Japix, die in de grondtrekken overeenstemt met de Nederlandsche zijns tijds, en het land-Friesch, gelijk het thans gesproken wordt, ten einde daardoor voor de lezers van het tegenwoordige Friesch dien ouden dichter tevens verstaanbaar te maken; een doel, waarin ik mij verbeeld nog al redelijk geslaagd te zijn. De andere spelling, die zich streng vasthoudt aan de taal der oude Friesche wetten, is, meen ik, uitgegaan van het verdienstelijke *selecip foar Frysce tael in scriftenkinnisse*, en neemt niet alleen de waarde over, welke de schrijvers dier wetten aan de letters en hare koppelingen toekenden, maar zelfs de vormen der woorden in het oud-Friesch. Hierdoor loochent, of liever, *ignoreert* zij de vormen van het tegenwoordige land-Friesch, en

*

kan, als onverstaanbaar voor het gros der lezers, geen beter fortuin hebben, dan een Hollandsch schrijver in de taal van Maerlant, of een Duitsch auteur in het oude Duitsch van Kero of Otfried. Voor dezulken echter, die het Friesch in dat oude gewaad lezen, zal zulks het nut stichten, dat zij met de taal der oude Friesche wetten bekend worden en dus te eerder er toe zullen overgaan om die grijze oirkonden van ons regt, welke zij voor zich ontoegankelijk rekenden, op te slaan en door te lezen.

De slotsom mijner bewering komt dan hierop neder: Elke natie geeft aan de letters eene andere waarde. De *au* b. v. spreken Franschen, Engelschen en Duitschers ieder op zijne wijze uit. Dit nu zou ongerijmd zijn in dialecten der zelfde taal. Men moet zich daar verstaan over de waarde aan de letters in het schrift toe te kennen; men moet zich verstaan over beginsels van spelling, en of b. v. *ogse*, *os*, zoo als Bendsen spelt, door eenig menschelijk spraakorgaan uit te spreken zij, dan niet? Men moet bepalen, om met dit voorbeeld te sluiten, of de Fransche *ai*-klank voor eene *i* zal aangeduid worden door *ā*, door *æ*, of, zoo als 't land-Friesch, door *e*? Aangenomen nu eens de *æ*, zoo schrijf ik de vormen, welke het woord *dag* in twee dialecten van het Noord-Friesch aanneemt, *dæg* en *dæi*, doch ik schrijf niet *dæi* alleen om *dæg* weg te werpen, noch *dæg* alleen om *dæi* weg te werpen. Het eenige wat er kan gebeuren is, dat de dialect, die *dæi* zegt, tot *dialectus communis* wordt, wanneer *dæg* plaatselijke dialect blijft, of omgekeerd.

Men gelieve mij wel te begrijpen. Ik heb dit iets breeder uit elkander gezet, geenszins omdat ik meen eene gewigtige zaak te behandelen, maar alleen om duidelijk te zijn in dingen, die juist wegens hunne eenvoudigheid meest verward worden. Als Nederlander behoorde ik eene onbegrensde waarde aan de spelling te hechten; want zulks is dezen landaard eigen. Doch in dit opzigt gevoel ik mij geheel ontaard. Wanneer de groote wetten van het spraakorganisme worden geëerbiedigd, gelijk de heerschende spelling van het Nederlandsch die met voeten treedt, ben ik in de minder gewigtige punten de rekkelijkste man ter wereld. Ik drijf de ketterij zelfs tot dat uiterste, dat ik de *Respublica* van Cicero liever lees in de spelling van de palimpsest, dan de gebruikelijke spelling van het Latijn, waarin ik een aangenomen gevoelen van de geleerden zie en verder niets. En om nu te toonen, dat ik niet de eenige ketter ben, zoo roep ik voor een oogenblik de aandacht mijner lezers in op het gevoelen van den Romeinschen geschiedschrijver Niebuhr. Door Dr. Lieber gevraagd, hoe hij een zeker woord spelde, zeide hij, na die vraag te hebben beantwoord: "In general I always found "those, who occupy themselves chiefly with orthography, small minds.

"Orthography is some times not unimportant; but small people "only make a business of it, and propose the different changes." Op deze woorden maakt Dr. Lieber de volgende aanmerking: "I "need hardly observe, that Mr. Niebuhr meant to express his little "regard for those, who think they are engaged in most important "occupations, when they propose new ways of writing, etc.; for a "man like him would have considered ignorance in the orthography "of a language as unfavourably as any other kind of ignorance" ¹.

Bendsen heeft zijn boek geschreven in het Hoogduitsch en is daarin door den Hooggel. Heer de Vries gevolgd met de voorrede. Zeer goed! De Duitschers munten uit door *Scharfsinn*; zij hebben *das Gepräge* daarvan in hunne taal gelaten, en *Scharfsinn* komt in de Grammatica te pas. Het is eene andere vraag, of wij daarom het Friesch ook moeten spellen met de klankteekens van het Hoogduitsch? Daar onder alle Germaansche talen de Deutsche het meest van de Friesche afwijkt in consonantisme en vocalisme beiden, zoo schijnt mij dit eene ongelukkige greep te zijn. Laat mij slechts spreken over een paar voorbeelden.

In het woord *splaz*, spleet, is de *a* scherp en de *z* zacht. De Nederlandsche *z* nu, even als de Engelsche, is zacht, en niets schijnt nader voor de hand te liggen dan eene taal, die tot den Nederlandschen stam behoort, ook met Nederlandsche klankteekens te spellen; doch neen, het moet Hoogduitsch zijn. Daar echter de Deutsche *s* eene soort van *ts* en dus scherp is, neemt Bendsen de *s*. Doch die *s* al weder te scherp zijnde, moet zij worden getemperd, en waardoor? Al weder op zijn Duitsch, door de aspiratie *h*, en zoo schrijft Bendsen dan *splàhs* in plaats van *spláz*. (Vorrede, xxvi.)

De Deutsche *sch* en de Deensche *sk* zijn den schrijver bij de opening van een Friesch woord beiden te hard. En wat raad daartegen? De schrijver verlaat zijn Duitsch en neemt van de Engelschen hun *sh*, die in den oorsprong voor *sch* gold, en nu verweekt is tot *sj*. Hij schrijft dus noch *scase*, noch *skase*, noch *schase*, maar *shase*, schade. (Vorrede xxvi.)

Bendsen sluit bovendien de woorden, die in het meervoud den slotconsonant verdubbelen, ook in het enkelvoud met die twee consonanten. Hij schrijft *énn*, avond (Hindelopen *éan*) omdat het meervoud *da enne*, de avonden, heeft; *dick*, pl. *dicke*, dijken (Eng. *ditch*, ook met harde korte *i*), en zoo vervolgens in alle woorden. Naar dien regel zouden wij moeten spellen *ribb*, *pakk*, *wett*, omdat men zegt *ribben*, *pakken*, *wetten*; daarentegen *weg*, *schip*, *lot*, omdat het

¹ Reminiscences, 165.

luidt *wegen, schepen, lolen*. Het beginsel en het doel dier spelling zijn mij beiden even onbegrijpelijk. (Vorrede, xxvi.)

Nog één voorbeeld. De Heer Bendsen leert ons, dat de vokaal zich op eene eigendommelijke wijze in den tongval van Rizum sluit aan den volgende consonant, om welke aansluiting te schrijven hij eene *j* tusschen beiden schuift; b. v. *majnte*, Lfr. *manke*, mannetje. Dit schrijfteken weet ik daar niet uit te spreken, en ondertusschen verzekert Bendsen, dat Deensche kinderen, met zulke teekens voor oogen, de uitspraak van het Rizumsch volkomen teruggeven. (Vorrede, xxv en bl. 10.)

In allen gevalle maken de woorden van Rizum, in dit half Duitsch, half Engelsch pak gestoken, al een vreemd figuur voor eenen Hollander. Wie, bijvoorbeeld, zoude bij den eersten opslag woorden voor Friesch herkennen, die gespeld zijn als *shäjnn*, schandstuk; *päjnn*, pand; *räjtt* (Eng. *root*) wortel; *säjtt* (Eng. *soot*) roet; *kläjtt*, Lfr. *kloet*, duwstok in een bootje? *Smass*, smid, is met dubbele *s* gespeld, omdat de enkele te scherp is, enz., enz. Wie den rijken woordenschat, in deze spraakkunst verspreid, tot een geregeld woordenboek bij elkander wil brengen (en dit is de taak van het Friesch Genootschap) zal moeten beginnen met Nederlandsche woorden in een Nederlandsch pak te steken, en ik ben overtuigd, dat hij daartoe aan onze gewone schrijfteekens genoeg zal hebben. Ik zeg niets ten voor- of nadeele van mijn tractaatje over de Friesche spelling; het oordeel daarover is aan anderen; maar toen mijn vriend Grimm het gelezen had, schreef hij mij met genoegen gezien te hebben, dat ik van oordeel was, dat de Germaansche talen met onze gewone A, B letters konden geschreven worden, zonder die met allerlei bijteekens te beladen of ongehoorde koppelingen te verbinden. En waar zoude het dan ook toe dienen? Zeker om de fijne, de juiste schakering der uitspraak aan te geven; maar als gij ten dien einde het alleruiterste beproefd hebt, zijn wij nog genoodzaakt om eenen inboorling te betalen, die ons met de levende stem de ware uitspraak leert. Tot mijne groote verwondering heeft wijlen de edele Schmeller, die strenge grammaticus, in zijn Beijersch Woordenboek niet alleen eene menigte vreemde teekens aangebragt, maar telkens de letters op den kop gezet om de ware klanken uit te beelden, en ik zal beschaamd staan, zoo iemand, al ware hij dan ook een duivelskunstenaar, op deze teekens af het Beijersch leerde uitspreken als een Beijerschman. Het letterschrift geeft den grondtoon aan; dit is alles wat de ouden er van eischten, en wat wij er ook nog van eischen kunnen.

Deze eenvoudige spelwijze is te wenschelijker in een tongval als die van Rizum, meer dan eenige andere met eene menigte diphton-

gen overladen. Het land-Friesch is, vergelijkenderwijs gesproken, vrij zuiver bij den ouden vokaal gebleven; al de andere dialecten hebben den oorspronkelijken vocaal, zoo van achteren als van voren, met bijvoegvocalen doen zwellen, en daaronder geen tongval weelderiger en ongebondener dan die van Rizum. Hij heeft dit echter van niemand uit den vreemde; immers als wij de naastverwante taaltakken gadeslaan, eenenzijds van de Shetlandsche eilanden af tot het eiland Wight toe, anderzijds van Jutland langs de boorden der Noordzee tot de Zuiderzee afdalende, zullen wij deze uitpuilingen der vokalen opmerken, hoe zuiver en eenvoudig zij in den oorsprong ook geweest mogen zijn. Het dialect van Shetland is in dezen nog al vrij zuiver gebleven; doch naauwelijks zetten wij eenen voet aan wal in Schotland, en wel in de Schotlandsche Nederlanden, of wij hooren de vocalen zwellen. In de dertiende eeuw ¹ reeds is het *launde* voor *land*; *lonkes* voor Eng. *locks*, lokken; *hail* voor Ags. *hát*, Eng. *hot*, heet. Niet genoeg dat zij Ags. *genoh* als de Eng. veranderen in *enough*, laten zij die *ou* eene tweede vervorming ondergaan zeggende *eneuch*. Wat toen nog in kiem lag heeft zich later reusachtig ontwikkeld, gelijk een oogopslag in de Schotsche glossaria ieder kan leeren. Ook het Engelsch, hoewel niet in dezelfde mate, leed aan dezelfde ziekte, gelijk zulke woorden uitwijzen als *out*, *thought*, *sought*, *fought*, *cough*, *through*, voor Ags. *ut*, uit; Lfr. *thocht*, dacht; Lfr. *socht*, zocht; Lfr. *focht*, vocht; Lfr. *küch*, drooge hoest; Lfr. *throck*, door. Het Engelsch door de spelling, de mode en het gezag der eerste redenaars in kerk en staat gebreideld, heeft hier nog eenige maat gehouden; doch de dialecten van Engeland, deze banden niet kennende, hebben even brooddronken als de tongval van Rizum in die rigting uitgespat. En is het niet merkwaardig, dat die parasitische diphtongen langs de stranden der Noordzee nergens weelderiger tierden dan op de kleine eilanden Schiermonnikoog en Wangeroog en op de vaste kust te Rizum? De Schiermonnikoogers, b. v. zeggen *gain*, gaan, Lfr. *géan*; *máir*, Fr.v. *már*, meer; *hail*, Fr.v.

¹ "Syr Gawayne, a collection of ancient Romance poems of Scottish and English authors relating to that celebrated knight of the round table, with an introduction, notes and a glossary, by Sir Frederik Madden." 4e. p. 502. London, 1839. Sir Madden, wien ik zeer goed ken, bewijst, dat de beroemde Jamieson in zijn Schotsch Woordenboek (4 quartos) volstrekt geen vertrouwen verdient, en deze was altoos het orakel. Van Walter Scott is geene spraak; zijn Schotsch is eene soort van comedie-draperie in zijne Romantische tafereelen, en meer waarde heeft het dan ook niet. — Men zij bedacht, dat zulke Engelsche diphtongen als *ou*, *eu*, enz., bij hare eerste schrijving klonken als *ou* en *eu* thans bij ons doen, en niet zoo als zij thans dikwerf in de uitspraak verlopen zijn. Men hoort het nog in *cloud*, *bough*, *foul*, *south*.

half, *hál*, Lfr. *héal*; *aik*, Fr.v. *ák*, Lfr. *éák*, ook; *breid* uit *bred*, Lfr. *bréad*, Eng. *bread*, Fr.v. *brád*, Hindel. *bra'*; *thréi*, drie (Fran. *trois*), Hindel. Workum *thréitjen*, dertien. — De Wangerogers zijn met hun vocalisme wel ingetogener, toch hooren wij hen zeggen: *daít*, dat; *stait*, Lfr. *stát*, stoot; *haun*, hand; *laum*, lam. *Leit*, laten, Eng. *to let*; *seik*, Eng. *to seek*, zoeken, Fr.v. *leta*, *seka*, Lfr. *litle*, *siikje*; *weít*, nat, *breid*, breed, Fr. v. *wét*, *bréd*, Lfr. *wiet*, *brie'*. Auver, Fr.v. *over*, oever. — Ik bezit het oorspronkelijk glossarium van Cadovius Müller, uit de nalatenschap van Wiarda, waar mij uit gebleken is, dat het oude Oost-Friesch bijkans één dialect was met dat van het aan de kust liggende Wangeroog. Immers daar stoot men elk oogeblik op zulke vormen als *áifend*, avond; *braítfosk*, braadvisch; *laiken*, laken. *Bar-biaum*, beziënboom, uit *biám*, Lfr. *béam*; *auffjonst*, afgunst. *Daip*, doop, uit *dip*; *ferluis*, Lfr. *fortiis*, *forlies*, verlies; *fersaik*, Lfr. *forsiik*, verzoek. *Ik gloife*, Lfr. *ik léau*, ik geloof. *Faut*, voet, uit *fót*; *klouk* uit *klók* of *klúk*. *Raikenscep*, rekenschap; *scaipel*, *sceipel*, schepel. *Peitersilje*, Lfr. *pitersylje*, petercelie. — Al deze gunéringen en zwellingen gaan geheel buiten het Hoogduitsch om. Zoo zegt het Lfr. *gripe*, grijpen; *glide*, glijden; Fr.v. *dríwa*, drijven; doch schoon het Duitsch gunceert met *é* en zegt *greifen*, *gleiten*, *treiben*, houdt de Wangeroger zich aan de zuivere *i* met *grip*, Eng. *to gripe*; *gliid*, Eng. *to glide*; *dríw*, Eng. *to drive*, waarbij staat te letten, dat de Engelschen heden de *i* guneren, schoon zij in het schrift de oude *i* op hare plaats laten.

De tongval van Rizum overtreft alle verwante dialecten in de diphtongische uitzetting zijner vocalen. Daar werkt zij als geile parasiten, die het ligchaam van den vokaal bedekken, uitzuigen en verstikken. Slaat ter uwer overtuiging slechts een enkelen blik op zulke woorden als *sháujl*, school; *stáujl*, stoel; *máujnn*, mand; *de fújlle*, de vrouw; *fújtt*, voet; *ed-grause*, etgroen, naweide; *sháier*, schaar; *taiem*, Lfr. *therm*, darm; *twóie*, Fr. v. Lfr. *twa*, twee, Gothi *twai*, Scoti *twa*, *tway*. Het komt er nu slechts op aan, om onder deze parasiten den waren vocaal, die er in vergroeid zit, terug te vinden.

De heer Bendsen heeft zich wel moeite gegeven, om de natuur dezer veelsoortige en zamengestelde klanken door vergelijking met andere talen op te helderen; ongelukkig zijn de beide talen, welke hij daartoe hoofdzakelijk bezigde, juist diegene, die niet te pas kunnen komen, dan in die gevallen, waarin zij het vocalisme van Rizum hebben besmet; ik bedoel het Deensch en het Hoogduitsch. Het Hoogduitsch, gelijk reeds gezegd werd, is van alle Germaansche talen, zoowel in haren genius, als in haar consonantisme en vocalisme het verst van het Friesch verwijderd. Nader staat het Deensch, waarvan het Noord-Friesch, vooral wegens de buurschap, eene me-

nigte bestanddeelen heeft opgenomen. Doch beide deze talen zijn veel te nieuw; hare vormen zijn te veel afgesleten of van 't spoor geraakt, om tot standaard voor een oud dialect als het Noord-Friesch te dienen. Het Duitsch is bovendien uit Hoogduitsch en Saxisch te zamengeronnen, waardoor de harmonie van het geheel gebroken is en de regelen der analogie, die van één beginsel uitgaat, geen steek meer houden. Wat ons alleen ter herkenning van den ouden vokaal, die onder parasitische klanken verborgen ligt, kan opleiden, is het oud-Friesch, het land-Friesch, het Schiermonnikoogsch, het oude Oost-Friesch, het Wangeroogsch, het Helgolandsch, om langs den eenen of den anderen dezer trappen te komen tot het Noord-Friesch. Doch ook dan zal het moeilijk blijven, indien men het bijzonder dialect, dat men behandelt, niet gaat vergelijken met de andere dialecten van het Noord-Friesch, en het verwondert mij, dat de S. in deze taak, die bij hem voor de hand lag, is te kort geschoten. Op bl. 17 heeft hij een proefje van slechts 12 woorden gegeven, en ziedaar alles. De S. had ondertusschen een uitmuntend model voor zich in het Archief van Ehrentraut, die blz. 174 en vervolgens al de vocalen en diphtongen van 't oud-Friesch, Wangeroogsch, Saterlandsch, Helgolandsch, Noord-Friesch en ons Land-Friesch in orde met elkander heeft vergeleken.

De S. gaat vervolgens over tot de partes orationis, die hij achter elkander afhandelt. Het substantivum heet hier *das Hauptwort*, het adjectivum *Bestimmingswort*, het adverbium *Verhältnisswort*, de infinitivus *Wandelform*. Hoewel ik niet begrijp, wat wij zullen winnen met onbekende namen voor bekende in de plaats te stellen, zoo laat ik de Duitschers hierin gaarne hun hart eens ophalen. Het is een onschuldig, hoewel niet zeer practisch vermaak.

De schrijver opent zijn hoofdstuk over *das Hauptwort* met eene lijst van omstreeks 800 substantiva monosyllaba: daargelaten nu zijne meening, dat dit substantiva primitiva zijn, terwijl er eene menigte derivativa onder aan te wijzen zijn, zoo is die lijst van eene uitstekende waarde voor den lexicograaf en den etymologist beiden. De schrijver verhoogt de waarde van deze en alle volgende lijsten van substantiva nog, door bij ieder zijn genus te voegen. Immers de volkspraak van Rizum onderscheidt nog altijd door een kenmerkend artikel het masculinum, fæmininum en neutrum der substantiva. In 'het Engelsch is het onderscheid der geslachten geheel verlopen; het gebruikt *the* voor al de drie geslachten. In het Nederlandsch en Land-Friesch is *di* of *de* en *it* of *het* overgebleven; *it*, *het* voor 't neutrum, en *di*, *de* communis generis voor het masculinum en fæmininum genus te gelijk. Het onderscheid tusschen masc. en fæm. heeft toch eenmaal in beide die talen bestaan, en het

bestaat nog in de geslachtlijsten en in de boekentaa!; doch het is in den mond des volks zoo volkomen gestorven, dat ik nog nimmer éénen pedant gekend heb, pedantisch genoeg om in de dagelijksche zamensprekingen het onderscheid van vrouwelijk en mannelijk door het artikel te doen uitkomen. In Rizum leeft het, en wel met *de* voor het masc., *jô* voor 't fæm., en *dat* voor 't neutrum, en daar de S. niets zegt tot opheldering van 't fæm. *jô* (p. 27), zal ik door een enkel voorbeeld trachten te toonen, hoe gemakkelijk de opsporing van den oorsprong der Noord-Friesche vormen bij het licht der kennis van het Oud-Friesch en ons Land-Friesch worden kon. Het art. fæm. van 't O. Fr. is *thiu* (thioe); dit wordt *thju*, hetwelk weder overgaat in *dju* (djoe), allen zeer gewone vervormingen. De oude Franschen maakten uit het B.L. *diurnalis* hun *diurnal* en *djurnal*, waaruit het tegenwoordige *jurnal*, dat is, *journal*. De Franken en Friezen, oude bureu, vervormen dikwerf de woorden naar gelijke regels, en zoo zegt dan ook de Fries *joeije* voor *djoeije*; *Jurre* voor *Djurre*; *jûr* of *joer* voor *djûr*, duur; *jerre* voor *djerre*, dooijer, en hier *joe* of *jô* voor *djoe*. Ik ontken, en elk, die opregt is, zal het met mij ontkennen, dat het levend Nederlandsch het onderscheid tusschen mannelijk en vrouwelijk in de substantiva nog meer gevoelt of uitdrukt, en toch behooren wij in de boeken en openbare redevoeringen dat onderscheid te bewaren; immers, het geeft de rede min of meer een archaisch en deftig aanzien, dat even goed staat op 't spreekgestoelte als het pedant is in ons dagelijksch gekeuvel; het verlevendigt den stijl door een beeldrijk aanzien, en met verschil te brengen in woordjes, die ieder oogeblik terugkeeren, bevordert het tevens de welluidendheid.

Het neutrum noemt Bendsen *das sachliche Geschlecht*, en tot voorbeelden bij den uitgang *el* begint hij met *aiugel*, engeltje; *æsel*, ezel. Het is mij wat duister, hoe men zich zulke voorbeelden als *zaken* voorstelt, en van zulke *Sachen* op een *sachlich Geschlecht* komt. Cf. p. 60.

Wij vinden in dit hoofdstuk verschillende merkwaardige voorbeelden, hoe diep de voorstelling der geslachten bij de wording der substantiva in den menschelijken geest zich gelden liet, en tevens, hoe sommige terminatiën, eenmaal een zeker geslacht aangenomen hebbende, dit in latere tijden aan geheel nieuwe voorwerpen mededeelden. Zoo zijn in dezen tongval alle vocalen, en ook de consonanten, die in een vocaal uitgaan, vrouwelijk; dus *jô a, e, i, o, u; jô bé, cé, dé, gé, ha, ka, pé, ku*; doch sluitende met een consonant zijn zij onzijdig: dus *dat ef, el, em, en, er*, en zoo ook *jé*, bij hun *jot* genoemd, *iks, zet*. (Bl. 97).

Ik durf dit geheele hoofdstuk ter overweging bevelen aan alle

Nederlandsche taalvorschers in het algemeen, en aan dezulken, wie de diepzinnige leer der geslachten bezig houdt, in het bijzonder. Bendsen besluit met eene lijst van dorpen (p. 104), die in 1240 nog bestonden, en later door den oceaan verzwolgen zijn, doch waarin wij slag op slag dezelfde namen, als onze Friesche dorpen nog dragen, terugvinden. De gelijkenis is zoo treffend, dat ik tot mijne niet geringe verwondering de kleine buurt *Sotterum*, in de grietenij Wonseradeel, aan den zeedijk en een vierde uur ten westen van Engwierum, in den naam *Satrum*, gelijk wij het ook wel uitspreken, terugvond. Wanneer ik deze lijst naga; wanneer ik ieder oogenblik stuit op phrases, welke ik nergens dan in 't hartje van ons Friesland gehoord heb; wanneer ik Bendsen spellen hoor beschrijven, welke ik als kind op het dorp mijner geboorte gespeeld en later nergens weder aangetroffen heb, dan begin ik de uiterste einden van Friesland aan elkander te knopen, en kom op het denkbeeld eener veel grootere gemeenschap en omgang tusschen de wijd verspreide stammen van dit eenmaal geduchte volk, dan waarvan de historische tijden spreken kunnen.

De declinatie noemt Bendsen, zeker niet korthedshalve, *Abänderung des Hauptworts*. Het meervoud, dat op *en* uitgaat, wordt door afkapping der *n* altijd *e*. Het Land-Friesch, hetwelk in zoo vele gevallen dezelfde apocope wil, zal die echter nooit in het pluralis toelaten, maar de Hollander in de volkstaal altijd.

Bendsen geeft op bl. 116 eene breede lijst van zaamgestelde substantiva, waaronder de meesten zeker echt zijn, zoo als *heefkaube*, Lfr. *kobbe*, zeemeeuw; *ljöchtshäier*, kaarse-snuiter; *rinwaazer*, regenwater; *swoessbiijlke*, Lfr. *swoesbalke*, het gele spoor van een regel afgemaaid gras; *gijl-pung*, Lfr. *jildpung*, geldzak; *rinnsläg*, Lfr. *rein-fleach*, of *fleach*, regenvlaag; *stäkpule*, Lfr. *stekpéal*, paal tot statting van een planket; *bedstés*, Lfr. *bædstée*, vierkant om in te slapen; *kribbe-biter*, Lfr. *kræbe-biter*, een paard, dat knabbelt in de houten krib; eene ziekte; *säise-fet*, Lfr. *tsjüs-fet* en *siis-fet*, een vat, waar de wrongelbrokken tot kaas in geperst worden; *skieze-räk*, Lfr. *leppel-rek*, latjes waarachter men de lepels steekt; *hüne-länk*, hondsketting (Eng. *link*, band); *hetstijn*, vuurhaard. Dit laatste woord houd ik voor echt, omdat oudtijds geene ijzeren platen den haard dekten, maar groote steenen en later gemetselde kleine. De Friezen gebruikten in mijne kindschheid nog voor zieken en kinderen steenen, die aan het vuur gewarmd en vervolgens in een wollen lap gewikkeld, in het bed gelegd werden, gelijk thans de kannetjes met heet water. De Engelschen gebruiken op reis heete platte steenen in een mandje met wol gelegd. Soortgelijke redenen, op gelijke gebruiken steunende, heb ik ook voor andere woorden. — Onder die

composita zijn er echter ook eene groote menigte door het geheele boek verspreid, die alles behalve Friesch zijn. Tot voorbeelden mogen verstreken bl. 124, *schauleforbähsering*, Schulverbesserung; bl. 125, *mánsheneliewe*, Menschenliebe; *ugenemark*, Augenmerk; bl. 126, *liwedeblak*, Liebesblick; *krábbehäier*, Krebschere; *spräckliere*, Sprachlehre; bl. 128, *lagtsin*, Leichtsin; *gräfsmass*, Grobschmid, eaz., enz. Wanneer de twee woorden, die het substantivum zamenstellen, Friesch zijn, is daarom het compositum geen Friesch, indien dit eene woordelijke vertaling van het Hoogduitsche woord is. Daar evenwel de Hollanders, en daaronder taalgeleerden, hunne schoone en rijke taal geheel noodeloos met deze bastaardij stofferen, zal niemand onzer Bendsen dit kwalijk kunnen nemen. Hopen wij slechts, dat de Hooggeleerde Heer de Vries zijn Nederlandsch Woordenboek met eene gebrandmerkte lijst van al die woorden, wier getal als dat der duivelen legio is, zal verrijken, ten einde ons de verdere invoering van alle gebakjes, die in Duitsche vormen opgesnord zijn, te sparen.

Op bl. 133 geeft B. ons eene lijst van zoogenaamde *klanksynonymen*, woorden, die gelijk klinken en toch iets anders beteekenen. Ettelijke behooren echter niet tot deze afdeeling; immers moet men wel spek achter de ooren hebben, om niet te kunnen onderscheiden *lape*, lap, van *láppe* lip; *hull*, muts, van *hóll*, anus, in Holland onder de burgerluidjes ook *hol*, n. anus, of *lást*, last, van *lást*, leest. Doch hoe dit zij, de lijst zelve is eene schoone aanwinst voor den lexicograaf, en de meesten zullen ook, indien de uitspraak of het gehoor niet zeer nauwkeurig is, ligt verward worden; b. v. *lähse* (làze) ledematen, van *lähse* (làze) schuren (Isl. *hlada*, horreum), en dergelijke woorden meer.

Nu volgen nog 25 bladzijden *sinnverwante Wörter* (bl. 135), voor welke wij den heer Bendsen niet genoeg kunnen danken. Zulke lijsten, die althans van goed allooi zijn, ontbreken ten eenenmale in het Nederlandsch. Het vordert ook eenen fijnen geest van onderscheiding, een onverbasterd en geoefend taalinstinkt, eene diepe kennis der volkstaal, en bovendien eene genoegzame magt over de taal om zijn besef van 't woord, wanneer het eenmaal duidelijk is gevestigd, even duidelijk uit te drukken.

Bij deze gelegenheid kan ik mijn spijt naauwelijks verbergen, dat de heer Bendsen, die ons zoo rijkelijk met zijne belangrijke synonimenlijsten begiftigde, ons de kennis van het Noord-Friesch op een vroeger standpunt bijkans geheel onthouden heeft. Dan zoude het duidelijk aan den dag gekomen zijn, hoeveel nader het oude dialect tot het ware Friesch stond, en dat de tegenwoordige vormen voor het meerendeel ontaarding van het vorige eenvoudige en echte

Friesche klanksysteem zijn. Op bl. 123 leert Bendsen ons zelf, dat *klüss*, kleeid; *süss*, bron; *läunn*, land; *sträunn*, strand; *bräunn*, brand; *häunn*, hand; *gäus*, gans, vroeger klonken *klús*, Eng. *cloth*; *süz*, Ags. *seóth*, Lfr. *süd* (*seothan*, ebulliere); *brón*, *hón*, *gós*, allen oud-Friesche of Landfriesche vormen. Welnu, al die oude vormen zijn in de composita ongedeerd gebleven, in zooverre die composita voor de ontaarding van den vokaal in het simplex bestonden, en vandaar zegt de Rizumer *sónmonn*, zandman; *sónbank*, zandbank (niet *säunnbank*); *lónrogt*, landregt; *strónfögel*, strandvogel; *hón-kliez* (handkleed, Eng. *hand-cloth*?) handschoen; *góse-wing*, Eng. *goose-wing*, ganzenveugel, enz. Indien de oude staat der taal op deze wijze in alle opzichten aan ons bloot ware gelegd, begrijpt ieder hoe gemakkelijk en zeker wij tot de tegenwoordige vormen van het Noord-Friesch hadden kunnen afdalen.

Wat de adjectiva betreft, geeft Bendsen niet alleen van de primitiva, maar ook van de afgeleide door alle terminatiën heen breede lijsten, die rijk in stof zijn voor den lexicograaf. Op bl. 172 trof ik eene oude kennis aan; ik meen de terminatie *et*, b. v. *haurnet*, gehorend; *málhadet*, kwaadkoppig; *fierkantet*, vierkantig, die ook bij de Hindelopers in zwang is, *málhadede*, *hoornede*, *fierkantede*. In hunne bontstaaltjes komt deze vorm telkens voor, b. v. *turwede* turfvormig; *speldhadede*, speldkoppig; *pjoenede*, pioen-kleurig, enz. De *et* heeft het Friesch als terminatie gemeen met het Scandinavisch; b. v. Isl. *krínglott*, cirkelrond; *stór-dropott regn*, regen met groote droppen. In het Deensch is *ot* verlopen tot *et*, hetwelk de schrijver vergelijkt met het Deutsche *ig*; doch dit is geheel iets anders.

Na de telwoorden te hebben afgehandeld, begint hij (bl. 209) een merkwaardig hoofdstuk over *das fürwort*; het zij mij geoorloofd te zeggen, pronomen personale. In het oudste Nederlandsch, hetwelk tot ons is gekomen, was de dualis reeds verdwenen; doch in den tongval van Rizum leeft de vorm van dit getal steeds voort, althans wat den eersten en tweeden persoon van het pronomen personale betreft. Meervoud 1° pers. *we*, Lfr. *wi*, wij. 2° pers. *jam*, Lfr. *jimme* uit *gi-ma'*, Nl. *gij-lieden*. 3° pers. *ja*, Fr.v. Lfr. *hja* (ja) zij. Dualis 1° pers. nom. *wat wó*, Ags. *vit*. gen. *unk*, *wōv*, Ags. *uncer* (onzer twee), dat. acc. *unk*, *wōv*, *wó*, Ags. *unc*. 2° pers. nom. *jat*, *σφώ*, Ags. *git*. gen. *junk*, *σφών*, Ags. *incer*. dat. acc. *junk*, *σφών*, *σφώ*, Ags. *inc*. Indien de heer Bendsen het paradigma met deze vergelijking had opgezet, zou hij zich dadelijk rekenschap van de vormen hebben kunnen geven. De eeuwige ontaarding van *i* tot *a* maakt van Ags. *vit*, N-Fr. *wat*, en van Ags. *git*, N-Fr. *jat*. De gen. Ags. *uncer*, is verkort tot N-Fr. *unc*. De Ags. dat. acc. *unc* blijft. De gen. Ags.

incer is afgeknot tot [*inc* of] *junk*. De Ags. dat. acc. *inc* werd *junk*. Niettegenstaande de vervorming zijn dat. en acc. 1^e pers. in het Ags. en Noord-Friesch aan elkander gelijk. — Het is merkwaardig, hoe fijn het taalinstinct van ongeleerde dorpelingen, wier dialect thans voor het allereerst onder de oogen der grammatici valt, met de dualis onderscheidt. De dualis namelijk geldt bij hen voor personen en niet voor dieren of zaken, dan wanneer deze als personen, gelijk in de fabel, worden toegesproken. bl. 216.

Ik zal nog eene proef geven, hoe de vormen van het N-Friesch uit het oude Friesch te verklaren zijn. *Huhm* (hoem) is, wie, gen. masc. *huhmsen*, wiens, gen. fæm, *huhms* (bl. 218, 226), wier. Het oud-Friesch is *hwa*, gen. *hwammes*, contr. *hwams*, Lfr. *hwáms*, *hwáns*, wiens. Ags. *hwa*, gen. *hwæs*, ook dezen vorm heeft het Lfr. *hwóds*. Hoe komt uit *hwams* het N-Fr. *húms* (hoems)? Het Engelsch zal het u verklaren. Het verandert Ags. *hwa* in *hwo*, *who*, en Ags. dat. *hwam* in dat. acc. *hwome*; en dit *hwome*, of liever *whome*, spreekt het uit met slepende *u* of Nl. *oe*, even of er stond *húm*, in onze spelling *hoem*; dit *hoem* is eigenlijk de dativus, maar door de latere verwarving van casus en geslachten in het Noord-Friesch tot nominativus geworden. Eng. *whose* (hoeze) N-Fr. *húms*, wier.

Dit boek, gelijk wij vroeger deden opmerken, heeft de groote verdienste, dat het honderden van substantiva bevat, waar de geslachten tevens bij opgegeven zijn, en daar het geslacht van eene menigte Nederl. substantiva nog in het onzekere zweeft, zoo vindt de Nederlandsche taalvorschcr in het Noord-Friesch eenen eigenaardigen standaard ter vergelijking. Bovendien heeft deze dialect bijzonderheden in de syntaxis, die den Germaanschen taalvorschcr in het oplossen van sommige der fijnste vraagstukken kunnen behulpzaam zijn. Sta mij toe, lezer, om er u een enkel voorbeeld van aan te halen. — Het Grieksch, gelijk bekend is, plaatst het artikel voor de pronomina possessiva en zegt *ὁ σὸς δοῦλος*; dit moeten wij vertalen *de slaaf van u*, want *de uwe slaaf* klinkt ons zoo bar, dat oppervlakkig niets meer tegen den genius der Germaansche constructie schijnt te strijden. Ondertusschen maakte Ulfilas geene de minste zwaarigheid om deze Grieksche constructie herhaaldelijk in het Gothisch terug te geven. Zoo vertaalt hij *ἡ ἐμὴ διδασχὴ*, Joh. VII, 16 *so meina laieins* (de mijne leer). *τοὺς λόγους μου*, Joh. XIV, 24, *tho vaurda meina* (de woorden mijne), de woorden van mij, en zoo op verschillende plaatsen meer. Nu rijst de vraag, of Ulfilas in dezen, gelijk in zoo menig ander opzigt, het Grieksch woordelijk vertaald heeft, ook tegen den genius van het Gothisch in, dan wel of deze constructie in den innigen aard van het Gothisch lag, even als van het Grieksch? Geleerden, die over de taal nadenken, vormen zich

een denkbeeld van de constructie, hetwelk zij in hunnen stijl overbrengen, en dat denkbeeld is dikwerf valsch. Als echter ongetletterde en afgezonderde dorpelingen in een oud dialect van het Friesch die constructie laten hooren, dan valt aan geen vooroordeel of pedanterie van geleerden te denken, en dat is hier juist het geval met den tongval van Rizum. Daar zegt men *de man sahn*, mijn zoon; *jō harr sommen*, hare meid; *de man wjlle hajnst*, mijn oud paard; *de man lajtte dring*, mijn kleine jongen; *jō din grott dogter*, uwe groote dochter; *de dān rjddde kräjdde*¹, uw roode haan. Ik ben niet vreemd aan het denkbeeld, dat de Gothen gedurende hun verblijf in Italië deze constructie in de volkstaal hebben achtergelaten; de Italianen zeggen immers *il mio cavallo* (het mijn paard) mijn paard. Zij vertalen ook als de Gothen, b. v. Mattheus V, 24, *τό δῶρον σου*, Goth. *tho giba theina*, Ital. *la tua offerta*. Joh. VII, 16, *ἡ ἐμὴ διδασχὴ*, so *meina laiscins*, Ital. *la mia dottrina*, en zoo bestendig in alle plaatsen van soortgelijken aard. Zie Bendsen, bl. 187 en 220; Gabelentz, Gram. Goth. Sprache, p. 189.

Ik heb over het belangrijk boek van den ijverigen onderwijzer der jeugd nog eene menigte soortgelijke aanmerkingen mede te deelen, die wel een geheel nummer van "de Gids" zouden vullen; doch ik ben reeds te breedvoerig geweest in een maandschrift, dat in de eerste plaats aan geschiedkundige, staatshuishoudkundige of wijsgeerige beschouwingen is gewijd, en waarin de kritiek, vooral die der Germaansche taalstudie, slechts eene ondergeschikte plaats bekleedt. Ik zal hier dus punctum zetten, na vooraf eere gegeven te hebben, wien eere toekomt.

Toen de heer Bendsen, na eenige jaren van noeste vlijt, zijne spraakleer had voltooid, ondervond hij de grievende teleurstelling, dat hij noch in Denemarken, noch in het groote Duitschland, een enkelen boekverkooper vond, die dit boek op redelijke voorwaarden het licht wilde laten zien. Eindelijk, na veel zoekens, vond hij echter hulp in Nederland. Mr. H. J. Koenen handelde, en als menschen vriend, en als man van wetenschap, toen hij den schrijver het handschrift voor eenige honderden guldens afkocht, terwijl de Hooggeleerde Heer de Vries, die een deel der kosten droeg, zich bovendien met de uitgave vrijwillig belastte. Zijner afkomst gedachtig, meende deze geene moeite aan dit nieuwe gedenkstuk van de taal zijner vaderen te moeten sparen. Het handschrift was wel met eene Italiaansche letter geschreven; doch ieder, die bij ondervinding weet, wat

¹ *Kräjder*, kraaiër. Oud Fransch *chante-clair*. In Reineke, *de hane — henninck, ok cregant, ok cantart*. Leg. Sal. VII. Malb. Gl. "*cannas, chanas, gal-lus*." Lat. *cano*. Goth. *hana*.

het zegt, den grammaticalen arbeid van een ander, en zulks wel in eene taal, die ons vreemd is, te bewerken, zal overtuigd zijn van de vervelende moeite, welke de uitgever zich heeft moeten geven, en hoevele malen hij het boek heeft moeten op en neder draven om te schiften en te scheiden, of de passende einden aan elkander te knoopen. Immers het boek kon, gelijk het daar lag, onmogelijk worden uitgegeven. Er moest eene soort, hier van besnoeiing, daar van verschikking, plaats grijpen, die, terwijl in het werk van Bendsen geen enkel merkwaardig woord verloren ging, alleen de verbetering van den vorm ten doel had. Dezen arbeid heeft de Hooggeleerde Heer de Vries zich getroost, en in aanmerking nemende, dat die arbeid ging over omstreeks 500 digtgedrukte octavo-bladzijden, kan ieder ligt nagaan, hoevele honderden uren daaraan besteed zijn. — Indien nu het goed gesternte van het oude volk van Tacitus niet gewild had, dat dit tweemanschap te zamen trof om de Noord-Friesche spraakleer te redden, ware haar lot ongetwijfeld ten hoogste veeg geweest, en wij staan in twijfel aan wien van beide zij de meeste verplichting heeft. Zeker is het, dat de laatste beoefenaar der Friesche taal de namen van Koenen en de Vries bestendig zal spellen met die achting en erkentenis, die edelmoedige voorstanders en belangelooze beoefenaars van wetenschap onder beschaafde natiën, nog nà hun sterven, steeds gevolgd zijn.

Maart 1861.

J. H. HALBERTSMA.

